

Remigiusz Popowski

Semantyka greckich morfemów strony biernej : na przykładzie morfemu -θη-

Collectanea Philologica 5, 83-90

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Remigiusz POPOWSKI
(Lublin)

SEMANTYKA GRECKICH MORFEMÓW STRONY BIERNEJ (na przykładzie morfemu $-\theta\eta/-\theta\varepsilon-$)

Już początkujący adepci filologii klasycznej dowiadują się, że greckie fleksyjne paradygmaty czasownika nie mają własnych morfemów pasywnych z wyjątkiem morfemu $-\theta\eta/-\theta\varepsilon-$, który tworzy wraz z aktywnymi końcówkami osób odrębną odmianę osobową *aoristus*. Towarzyszą jej formy pochodne, nieosobowe: *participium* i *infinitivus*. W innych czasach gramatycznych funkcję morfemów pasywnych spełniają wtórnie prymarne i sekundarne końcówki medialne, tj.: $-\mu\alpha\iota$, $-\sigma\alpha\iota$, $-\tau\alpha\iota$, $-\mu\epsilon\theta\alpha$, $-\sigma\theta\varepsilon$, $-\nu\tau\alpha\iota$ oraz $-\mu\eta\nu$, $-\sigma\omicron$, $-\tau\omicron$, $-\mu\epsilon\theta\alpha$, $-\sigma\theta\varepsilon$, $-\nu\tau\omicron$, nadto medialne końcówki *participium* i *infinitivus*, morfem $-\tau-$ w *adiectivum verbale* i być może – rzecz to do zbadania – formanty tworzące *deverbativa*, a zwłaszcza *nomina agentis, rei actae, instrumenti*, a nawet *actionis*.

Greckie końcówki fleksyjne i słowotwórcze, zarówno wymienione, jak i wszystkie inne, charakteryzują się dużą niejasnością desygnacyjną. Przy przekładzie zdań greckich na język polski nie tylko studenci, lecz niekiedy nawet biegli filologowie klasycyści nie potrafią rozstrzygnąć, czy autor wypowiedzenia przypisał danej formie słowa z końcówką medialną, a także z morfemem $-\theta\eta/-\theta\varepsilon-$, wartość medialną czy pasywną. Rozwiązanie kwestii ułatwia czasem przeniesienie analizy na poziom składni i logicznego sensu całego wypowiedzenia. Nie zawsze jednak przyniesie ono przekonujące rozwiązanie, gdyż nawet oznaczenie agensa czynności w konstrukcji pasywnej przez $\delta\pi\acute{o}$ z genetiwem albo przez *dativus auctoris* w rzeczywistości nie musi wskazywać na fizycznego wykonawcę, lecz np. tylko na inspiratora tej czynności lub na powód jej realizacji. Niejasność tę pogłębia istnienie dla niektórych słów w *tempus aoristum* paradygmatu pasywnego bez cechy $-\theta\eta/-\theta\varepsilon-$, a także *deponentia* i nie zawsze konsekwentny podział czasowników w wymiarze syntaktycznym na przechodnie i nieprzechodnie.

Powody niejasności semantycznej greckich pasywnych morfemów fleksyjnych (także słowotwórczych, ale te tutaj pomijamy) można wymienić trzy:

1. Wspomniane już wcześniej wtórne nałożenie się paradygmatów pasywnych na medialne. Jest to powód zauważany w praktycznych analizach tekstu. Dwa następne powody wiążą się z głębszym poziomem struktury semantycznej czasowników indoeuropejskich, związanej z ich morfologią.

2. Wiadomo, że paradygmat pasywny jest w językach indoeuropejskich wtórny. Pierwotnie, jeśli chodzi o morfologiczny podział na strony, występowała tylko opozycja *activum–medium*. *Passivum* nie istniało¹. Ta opozycja *activum–medium* oraz brak *passivum* miały wymiar morfologiczny, ale wskazywały również na wymiar semantyczny i na pewien charakterystyczny dla Indoeuropejczyków sposób określenia świata i miejsca człowieka w tym świecie. Dzisiejszy stan wiedzy nie potrafi tego do końca wyjaśnić². Wprowadzenie do gramatyki *passivum* przez zastosowanie końcówek medialnych oraz przez stworzenie odrębnego *aoristus* na $-\theta\eta/-\theta\epsilon$ dokonało się na gruncie greckim już niemal w czasach dla tego języka historycznych³. W każdym razie utrwalano się formalnie dopiero w fazie powstawania tekstów nam znanych. *Aoristus* na $-\theta\eta/-\theta\epsilon$ występuje już, choć rzadko, u Homera. Do Herodota używa się go zamiennie z medialnym. Natomiast pasywne *futurum* na $-\theta\eta/-\theta\epsilon$ pojawia się dopiero u Ajschylosa. Do dzisiaj użycie strony biernej w językach indoeuropejskich jest dla głębszej refleksji w wymiarze semantycznym niezrozumiałe. Najwcześniejsi zachowani gramatycy greccy wyróżniają trzy gramatyczne strony słowa: ἐνέργεια, πάθος, μεσότης⁴. Późniejsi wymieniają nawet więcej stron⁵, ale ich refleksja skażona jest kosmologiczną antytezą czynnika sprawczego i sprawianego oraz pomieszaniem semantyki morfemu tematycznego słów z semantyką afiksów fleksyjnych.

3. Kolejny powód niejasności afiksów kategoriaalnych strony wynika z charakterystycznej dla języków indoeuropejskich kumulacji funkcji semantycznej i gramatycznej morfemów oraz z wzajemnego nakładania się desygnacji różnych sufiksów fleksyjnych i słowotwórczych⁶. I tak, jak wiemy, np. końcówka $-\mu$ atematycznej koniugacji czasownika wskazuje, że jest to czasownik, że jest to liczba pojedyncza i wreszcie że jest to pierwsza osoba, ale liczbę pojedynczą w koniugacji oznacza też m.in. $-\mu\eta\nu$, $-\sigma$, $-\sigma\alpha$, $-\tau\alpha$ i inne, a pierwszą osobę – $-\omega$, $-\mu\alpha$, a także $-\mu\epsilon\nu$, $-\mu\epsilon\theta\alpha$, choć już innej

¹ E. Schwyzer, *Griechische Grammatik. Auf der Grundlage von K. Brugmanns „Griechischer Grammatik“*, Bd. 1: *Allgemeiner Teil. Lautlehre. Wortbildung. Flexion*, Aufl. 3, München 1959, s. 639 i n.

² O starożytnej koncepcji strony biernej zob. R. Popowski, *Passivum w antycznej teorii helleńskiej*, „Roczniki Humanistyczne” 30/3 (1982), s. 35–64.

³ J. Humbert, *Syntaxe grecque*, éd. 3, Paris 1972, s. 170–172.

⁴ D. Thraxis, *Ars grammatica*, § 13 (15b).

⁵ Zob. R. Popowski, *op. cit.*, s. 42.

⁶ Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1968 (*Typologia językowa*).

liczby. Podobnie jest z paradygmatem końcówek deklinacji. W słowotwórstwie formant *-iov*, w którym wyróżniamy końcówkę *-v* i sufiks słowotwórczy *-io-*, tworzy m.in. *nomina deminutiva*, ale te mogą mieć wartość zwykłego pomniejszenia albo spieszczenia, albo nawet pogrubienia. Na przykład *ἐρίφ-iov* może znaczyć *mały kozioł*, *koziolatek*, albo *koźlątko* (z nacechowaniem uczucia sympatii), albo pejoratywnie *koźlisko*. *Ὀνάριον* – to (*male*) *ośle* albo (*mily*) *osiolatek*, albo wreszcie *oślisko*.

Gramatycy greccy kategorię strony nazwali *διάθεσις*, *ustawienie*, *ustawienie się*. Gdy w naszej dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej mówimy o stronie, mamy na myśli formę. Według formy określamy, czy to jest strona bierna, czynna czy medialna. Grecy w swoim językoznawstwie myśleli o semantyce i w analizach gramatycznych stosowali przeważnie model antropologiczny⁷. Swoje konstatacje semantyczne odnosili przede wszystkim do podmiotu osobowego w sensie antropologicznym, ale przez metaforę przenosili to także na rzeczy. Tak zatem *διάθεσις* to nie forma czasownika, lecz dosłownie *ustawienie się* podmiotu do czynności lub stanu oznaczanego przez czasownik w orzeczeniu. Stąd oprócz wymienionych wyżej nazw stron, *ἐνέργεια*, *πάθος*, *μεσότης*, używali określeń analitycznych⁸: *διάθεσις ἐνεργητική*, *διάθεσις παθητική*, *διάθεσις μέση* lub *οὐδέτερα*. Czyli przenosząc się do naszych szkolnych określeń, możemy za nimi powiedzieć, że forma czynna słowa oznacza ustawienie się podmiotu na spełnianie czynności i spełnianie jej, forma bierna – ustawienie się na doznawanie czynności i ewentualne doznawanie jej albo ochrona przed nią, wreszcie forma medialna – ustawienie się podmiotu pośrodku działania się czynności z doznawaniem i czynieniem, ale tu myśl owych gramatyków nie jest do końca jasna. Według stosowanych dziś analiz funkcję określania diatezy podmiotu przypisujemy nie tematowi, lecz morfemom z paradygmatu aktywnego, pasywnego lub medialnego.

Twórca greckiego pasywnego *aoristus* z cechą *-θη/-θε-* dokonał obcego dla fleksji greckiej połączenia morfemów. W pierwotnych dla języka greckiego paradygmatach koniugacji desygnacja diatezy związana jest z końcówkami, np. z *-μαι*, *-σαι*, *-ται*, *-μι*, *-ς*, *-σι(v)*. Oznaczają one równocześnie, każda z osobna, i osobę, i liczbę. W tym natomiast stworzonym na gruncie greckim aoryście oznaczanie strony wyłączono z końcówek, a przypisano je tylko morfemowi *-θη/-θε-*. To nam wyjaśnia dziwne zastosowanie końcówek aktywnych w paradygmacie pasywnym, a mianowicie *-ν*, *-ς*, *(-τ)*, *-μεν*, *-τε*, *-σιν*. Po prostu odebrano im tutaj funkcję oznaczania strony, a pozostawiono oznaczanie osoby i liczby. Ten sam proces występuje we wszystkich innych formach osobowych i nieosobowych tego aorystu. A zatem w tzw. aoryście

⁷ W. Belardi, *Problemi di cultura linguistica nella Grecia antica*, Roma 1972, s. 9 i n.; J. Balazs, *The Forerunners of Structural Prosodic Analysis and Phonemics*, „Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae” 15 (1965), s. 229 i n.

⁸ Zob. R. Popowski, *op. cit.*, s. 46.

pasywnym I na bierne ustawienie się podmiotu wskazuje tylko morfem $-\theta\eta/-\theta\epsilon-$.

Ustawienie się podmiotu, zwłaszcza osobowego, względem czynności może być wielorakie. Sposób i zakres ustawienia się zależy od ontologii podmiotu. Inne może być dla istot nieożywionych, inne dla ożywionych, a jeszcze inne dla rozumnych i obdarzonych wolną wolą. Czynność oznaczona tematem i morfem biernym jest spełniana przez określonego agensa niezależnie od jej oczekiwanego patiensia. Patiens jednak może czynność *agensa* przyjmować lub zupełnie odrzucać, może przyjmować całkowicie lub w jakiejś tylko swojej sferze. Zastanawiali się nad tym w starożytności zwłaszcza stoicy, mówiąc o $\acute{\alpha}\theta\omicron\varsigma$ i $\acute{\alpha}\pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\iota\alpha$. $\acute{\Pi}\acute{\alpha}\theta\omicron\varsigma$ – to świadome lub nieświadome, dobrowolne lub niedobrowolne doznawanie czynności, $\acute{\alpha}\pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\iota\alpha$ – to możliwa do osiągnięcia przez osobę zdolność niedotykalności przez zewnętrzną czynność. W ich antropologii wyróżnia się zewnętrzną i wewnętrzną sferę człowieka. Ową $\acute{\alpha}\pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\iota\alpha$ może według nich osiągnąć tylko sfera wewnętrzna⁹.

Różne rodzaje biernego ustawienia się podmiotu względem określonej przez formę pasywną czynności ukazane tu zostaną na przykładzie wystąpień *aoristus* i *futurum* z morfem $-\theta\eta/-\theta\epsilon-$ w starotestamentalnej *Księdze Mądrości*, która została napisana w języku greckim, a nie, jak wiele innych ksiąg *Starego Testamentu*, po hebrajsku. Jest to poprawny język *κοινή*, z cechami wskazującymi na powstanie w pierwszej połowie I w. przed Chr. (prawdopodobnie w latach 80–50)¹⁰. *Passivum* z morfem $-\theta\eta/-\theta\epsilon-$ występuje w *Księdze Mądrości* 131 razy. Jej wybór do analizy jest przypadkowy, ale uzasadniony jej etyczną treścią. Takie bowiem treści, nie tylko orzekając, lecz odwołując się także do świadomości i woli podmiotu, wyraziściej ukazują semantyczne niuanse użycia *passivum*. Na wybranych przykładach pokazane zostaną różne rodzaje „ustawień się”, czyli diatez podmiotu względem czynności, określanej formą pasywną.

1. Podmiot sam wykonywa czynność określoną przez formę pasywną. Mamy tu do czynienia z użyciem tzw. deponensów pasywnych i z użyciem aorystu o znaczeniu medialnym, np.:

a) Κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ [οὐκ] ἐπορεύθητε, *nie poszliście za wolą Boga* lub *nie postępowaliście według woli Boga* (6, 4b) – πορεύομαι, *idę*;

b) Οἴνου πολυτελοῦς καὶ μύρων πλησθῶμεν, *syćmy się winem wybornym i wonnościami* (2, 7a) – πίμπλημι, *napelniać*;

c) Ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ ἐπλανήθησαν, ἀπετόφλωσεν γὰρ αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, *tak pomyśleli i zeszli na bezdroża, bo złość ich zaślepiła* (2, 21) – πλανᾶω, *zmuszać do błąkania się, zwodzić, prowadzić na manowce*;

⁹ R. Popowski, *Stoicka teoria „passivum” i jej praktyczne zastosowanie w przekładzie z języków klasycznych*, [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo bizantyńsko-słowiańskie*, A. Kubiś, M. Rusecki, Lublin 1994, s. 318.

¹⁰ Określa się też czas powstania tej księgi na II w. przed Chr.

d) *Ἐὐφρόνην* δὲ ἐπὶ πᾶσιν ὅτι αὐτῶν ἡγεῖται σοφία, **wszystkimi się rozradowałem, bo mądrość nimi kieruje** (7, 12a) – εὐφραίνω, *cieszyć, rozweselać*.

We wszystkich podanych przykładach podmiot przyjmuje postawę wykonawczą względem czynności określonej orzeczeniem w formie biernej i sam wykonuje tę czynność. W zdaniach b–d przyjmuje także postawę odbiorczą. Morfem -θη-/-θε- w deponensach pasywnych ma wartość zerową, w pozostałych miejscach tej grupy oznacza zwrotność.

2. Morfem -θη-/-θε- oznacza stworzenie przez bierny podmiot możliwości wykonania na nim czynności określonej tematem danego czasownika, np.:

a) *Ἐθεωρήθη* ἐξ ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὁδὸς ἀνεμπόδιστος, **wygodna droga dala się oglądać [= ukazała się] z głębi Morza Czerwonego** (19, 7b) – θεωρέω, *patrzeć, oglądać*;

b) [Σοφία] φθάει τοὺς ἐπιθυμοῦντας προγνωσθῆναι, [*Mądrość*] **pierwsza da się poznać tym, którzy jej pragną** (6, 13) – προγινώσκω, *poznawać naprzód, dostrzegać naprzód*.

3. Przy osobowym podmiocie -θη-/-θε- wskazuje na sprowokowanie przez niego danej czynności i tym samym na moralną odpowiedzialność za swoje jej doznanie, np.:

a) Ἄρνούμενοι γὰρ σε εἶδέναι ἄσεβεις ἐν ἰσχύι βραχίονός σου **ἐμαστιγώθησαν, ponieważ bezbożni nie uznali Ciebie, doznali chłosty [= spowodowali doznanie przez siebie chłosty] za sprawą mocy Twojego ramienia** (16, 16a) – μαστιγῶω, *biczować, chłostać*;

b) Ὑπειληφότες γὰρ καταδυναστεῖν ἔθνος ἅγιον ἄνομοι δέσμοι σκότους καὶ μακρᾶς πεδῆται νυκτός **κατακλεισθέντες ὁρόφοις φυγάδες τῆς αἰωνίου προνοίας ἔκειντο, ponieważ nieprawie postanowili uciemieżyć lud święty, stali się więźniami ciemności i jeńcami długotrwałej nocy, uciekinierami zamkniętymi [= takimi, którzy spowodowali swoje zamknięcie] pod dachem wiecznej Opatrzności** (17, 2) – κατακλείω, *zamykać, przymocowywać; ograniczać*.

4. -θη-/-θε- wskazuje na to, że podmiot otrzymuje daną czynność jako ofertę przyjęcia, ale od niego zależy, czy ją przyjmie i jej się podda, np.:

a) Ἐδᾶρεστος θεῶν γενόμενος **ἠγαπήθη, kto w Bogu znalazł upodobanie, zyskał miłość [= zdobył miłość, otrzymał dar miłości]** (4, 10a) – ἀγαπάω, *kochać, miłować*;

b) Τὰ ἀρεστά σου **ἐδιδάχθησαν** ἄνθρωποι, *ludzie otrzymali pouczenie o tym, co Tobie mile* (9, 18b) – διδάσκω, *uczyć, pouczać*;

c) Ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα **ἐεργετήθησονται, za niewielką chłostę wielkich dóbr dostąpią** (3, 5a) – ἐεργετέω, *dobrze czynić, wyświadczać przysługę*.

5. -θη-/-θε- wskazuje na to, że podmiot dobrowolnie przyjmuje daną czynność, akceptuje ją, otwiera się na nią i dlatego za jej przyjęcie w wymiarze etycznym odpowiada, np.:

a) Οἱ γὰρ φυλάξαντες ὁσίως τὰ ὅσια ὁσιωθήσονται καὶ οἱ **διδαχθέντες αὐτα εἰρήσουσιν ἀπολογία, którzy święcie zachowają, co święte, dostąpią**

uświęcenia, i którzy przyjmą naukę o tym, znajdą obronę (6, 10) – διδάσκω, uczyć, pouczać. W przeciwieństwie do przytoczonego wyżej w pkt 4 zdania (9, 18b) z formą ἐδιδάχθησαν tu *passivum* oznacza przyjęcie pouczenia, ofertę natomiast oznacza forma ὁσιωθήσονται, *dostąpią* (= *otrzymają propozycję*) uświęcenia;

b) Ἐντὶ δὲ λογισμῶν ἄσυνέτων ἀδικίας αὐτῶν ἐν οἷς πλανηθέντες ἐθρήσκευον ἄλογα ἔρπετὰ καὶ κνώδαλα εὐτελῆ ἐπαπέστειλας αὐτοῖς πλήθος ἄλόγων ζώων εἰς ἐκδίκησιν, *za nieprawość ich myśli niemądrych, którym dając się zwieść, oddawali cześć bezrozumnym gadom i marnym bydłom, wysłałeś im na ukaranie mnóstwo bezrozumnych zwierząt* (11, 15) – πλανᾶω, *prowadzić na manowce, zwodzić, zmuszać do błąkania się*;

c) O drzewie, z którego zrobiono rzeźbę bóstwa: Τὸ χειροποίητον δὲ ἐπικατάρατον αὐτὸ καὶ ὁ ποιήσας αὐτὸ ὅτι ὁ μὲν ἠργάζετο τὸ δὲ φθαρτὸν θεὸς ὠνομάσθη, *a to ręką obrobione – przeklęte i ono, i jego sprawca: on – że zrobił, ono – że choć zniszczalne, przyjęło imię boga* (14, 8) – ὀνομάζω, *nazywać*.

W pierwszym zdaniu agens czynności określonej czasownikiem w formie biernej nie został określony, w drugim są nim myśli *patiensa*, w trzecim – upersonifikowane drzewo. W każdym z tych zdań za skutek czynności odpowiada *patiens*, a nie *agens*.

6. W niektórych wypowiedziach -θη/-θε- wskazuje na konieczność przyjęcia przez podmiot bierny czynności nawet wbrew jego woli i oczekiwaniu, np.:

a) Ἀψύχοις γὰρ πεποιθότες εἰδώλοισι κακῶς ὁμόσαντες ἀδικηθῆναι οὐ προσδέχονται, *skoro bowiem polegają na bożkach bez życia, nie spodziewają się, że będą musieli przyjąć karę za krzywoprzysięstwo* (14, 29) – ἀδικέω, *źle czynić, krzywdzić*;

b) Ὁ γὰρ ἐλάχιστος συγγνωστός ἐστιν ἐλέους δυνατοὶ δὲ δυνατὸς ἐτασθήσονται, *ten najmniejszy bowiem godzien jest litości, możni natomiast surowo będą musieli być badani* (6, 6) – ἐτάζω, *badać, próbować, doświadczać*;

c) Φοβηθήσονται με ἄκούσαντες τύραννοι φρικτοί, *straszliwi tyrani, gdy o mnie usłyszą, będą musieli doznać strachu* (8, 15a) – φοβέω, *płoszyć, przerażać, grozić*.

7. Morfem pasywny wskazuje na pełną bierność w doznawaniu czynności, bezwolną i nieświadomą. Podmiotem doznającym są w tej kategorii rzeczy lub osoby traktowane lub zachowujące się jak rzeczy. Ich bierny udział w czynności normowany jest tylko właściwościami fizycznymi lub biologicznymi z wyłączeniem woli i świadomości, np.

a) Ὅτι ἐλπὶς ἄσεβοδς ὡς φερόμενος χνοδς ὑπὸ ἀνέμου καὶ ὡς πάχνη ὑπὸ λαίλαπος διωχθεῖσα λεπτή καὶ ὡς καπνὸς ὑπὸ ἀνέμου διεχῶθη, *bo nadzieja bezbożnego, jak plewa podmuchem zniesiona i jak cienka pajęczyna porwana*

przez wichry; jak dym przeminęła rozproszony wiatrem (5, 14a) – διώκω, ścigać, gonić, gnać; διαχέω, rozlewać, rozrzucać, rozsypywać, rozpędzać;

b) Ὡς γὰρ ἵπποι ἐνεμήθησαν καὶ ὡς ἄμνοι διεσκήρησαν αἰνοῦντες σε κύριε τὸν ῥυσάμενον αὐτούς, *byli jak konie wyprowadzone na pastwisko i jak jagnięta skakali, wychwalając Cię, Panie, że ich wyzwoliłeś* (19, 9) – νέμω, pędzić na pastwisko, pasać;

c) Εἰς κίβδηλον ἐλογίσθημεν αὐτῷ καὶ ἀπέχεται τῶν ὁδῶν ἡμῶν ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν, *policzeni zostaliśmy przez niego za fałszywą monetę, stroni od dróg naszych, jak od nieczystości* (2, 16a) – λογίζομαι, med. uważać, wnioskować.

Pasywny morfem grecki, jak poświadczają jego użycia w *Księdze Mądrości*, wykazuje się wieloznacznością. Wskazywać może różne stopnie udziału podmiotu w spełnianiu czynności określonej tematycznym morfemem czasownika w orzeczeniu: od całkowitego jej spełniania do pełnego, bezwolnego i nieświadomego jej doznawania. Oznaczając patiensa (gramatyczny podmiot struktury pasywnej) symbolem P, a czynność określoną morfemem tematycznym orzeczenia – symbolem C, możemy owe różne stopnie udziału, a tym samym różne znaczenia morfemu pasywnego określić następującymi schematami:

1. P spełnia C;
2. P stwarza możliwość wykonania C;
3. P powoduje wykonanie C;
4. P otrzymuje możliwość doznania C;
5. P (dobrowolnie i świadomie) przyjmuje C;
6. P (pod przymusem) przyjmuje C;
7. P (bezwolnie i nieświadomie) przyjmuje C.

Wymienione schematy struktury semantycznej składni biernej uwzględniają nie tylko fizyczny aspekt udziału patiensa w czynności, lecz także etyczny. Na konieczność takiego poszerzenia badań wskazuje analiza konkretnych realizacji mowy. Tekst oznaczony w schematach kursywą określa potencjalne semantemy związane z morfemami pasywnymi albo, inaczej mówiąc, rodzaj ustawienia się podmiotu względem czynności¹¹.

¹¹ Po przedstawieniu niniejszego artykułu w formie odczytu na Walnym Zjeździe Polskiego Towarzystwa Filologicznego we wrześniu 1998 r. w Łodzi zapytano autora w dyskusji, czy jego konstatacje odnoszą się tylko do *Księgi Mądrości*, która, choć napisana po grecku, może być nacechowana wpływami semickimi, czy też sprawdzają się również na rodzimych tekstach literatury greckiej. Autor odpowiedział, że dotyczą one także tekstów rdzennie greckich.

Remigiusz POPOWSKI

DE GENERIS PASSIVI FORMARUM GRAECARUM VI AC SIGNIFICATIONE

(Argumentum)

Veteris Testamenti *Libro Sapientiae* Graeco accuratius perquisito perspicuum apparet generis passivi formas Graecas hos gradus participationis in actione perficienda subiecti passivae enuntiationis significare posse: (1) Subiectum passivae enuntiationis actionem a praedicato definitam ipsum perficit; (2) Subiectum ipsum efficit, ut actio ab aliquo peragi possit et ab ipso pati; (3) Subiectum causa efficiens actionis peragendae et ab ipso patiendae est; (4) Subiectum potentiam actionis patiendae obtinet; (5) Subiectum actionem sciens atque volens patitur; (6) Subiectum ad actionem patiendam adigitur; (7) Subiectum actionem insciens et voluntate carens patitur.